

Dr hab. Barbara Cieślińska, prof. UwB

Instytut Socjologii

Uniwersytet w Białymstoku

**Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Anny Sadeckiej, pod tytułem
„Mobilność akademicka a budowanie kapitału kulturowego. Studenci i
uczeni nepalscy w Polsce”**

Rozprawa doktorska Pani mgr Anny Sadeckiej poświęcona jest opisowi międzynarodowej migracji o charakterze edukacyjnym. Przeanalizowany przypadek dotyczy migracji studentów i naukowców z kraju Globalnego Południa (w tym przypadku z Nepalu) do kraju wysokorozwiniętego (do Polski). Migracje edukacyjne często pokrywają się z kierunkiem emigracji ekonomicznych, ale jak wynika z tej pracy, Polska nie należy do popularnych w Nepalu krajów migracji edukacyjnych ani ekonomicznych. Jednak fakt przynależności do Unii Europejskiej spowodował, że Polska stała się stosunkowo atrakcyjnym kierunkiem wyjazdów edukacyjnych dla studentów i naukowców, którzy zapoznali się z ofertą studiów w Polsce i z niej skorzystali. Opisana migracja edukacyjna odbywała się w ramach programów Unii Europejskiej Erasmus Mundus i Erasmus +.

Warto podkreślić dobre przygotowanie Pani mgr Anny Sadeckiej do tematu migracji edukacyjnych z Nepalu do Polski. Przez wiele lat prowadziła ona obserwację uczestników programów edukacyjnych wykonując swoje zawodowe obowiązki w dziale administracyjnym Uniwersytetu Warszawskiego, obsługującym współpracę i kontakty międzynarodowe. Wybór studentów z Nepalu nie był zatem wyborem przypadkowym, choć zjawisko migracji edukacyjnej z tego kraju do Polski nie jest duże. Nepal nie jest jednak małym krajem. Liczba ludności sięga 30 mln. Autorka pracy pokazała, że ten kierunek migracji edukacyjnych jest godny uwagi, między innymi również ze względu na pewne podobieństwa do Polski, takie jak dominacja kultury emigracyjnej w społeczeństwie nepalskim oraz cechy położenia geopolitycznego Nepalu (między dwoma dużymi krajami). Autorka podróżując do Nepalu zarówno przed rozpoczęciem badań, jak i w ich trakcie, osobiście poznała kraj pochodzenia badanych studentów i naukowców. Podejmując temat migracji edukacyjnej z Nepalu wykorzystwała bezpośrednie obserwacje i własne doświadczenia pobytu w tym kraju.

W rezultacie powstała praca zawierająca szereg spostrzeżeń, które oddają klimat i specyfikę edukacji wyższej w Nepalu, a doświadczenia Nepalczyków uczestniczących w migracjach edukacyjnych zostały przedstawione z uwzględnieniem również perspektywy zewnętrznego obserwatora. Można zauważyć, że zostały tu wykorzystane dwa podejścia (emic i etic), przedstawiające raz świat i perspektywę beneficjentów programów edukacyjnych, innym razem spojrzenie organizatorów obsługi mobilności edukacyjnej.

W ramach badań empirycznych Autorka pracy przeprowadziła 26 wywiadów z nepalskimi studentami i pracownikami naukowymi, którzy przyjechali do Polski w latach 2010-2017. Wywiady przeprowadziła pod koniec lub po zakończeniu ich pobytu w Polsce. Dodatkowo w kwietniu 2017 roku przeprowadziła w Nepalu (a zatem w kraju pochodzenia migrantów) 20 rozmów i wywiadów, z czego w 11 przypadkach był to wywiad drugi, w kilka lat po powrocie badanego do kraju.

Doktorat liczy 236 stron i składa się z 10 rozdziałów, w tym wstęp, zakończenie i bibliografia (odpowiednio rozdział 1, 9 i 10). Każdy rozdział pracy (z wyjątkiem trzech wymienionych) kończy się krótkim podsumowaniem. Drobną niezręcznością jest oznaczenie wstępu, zakończenia i bibliografii jako rozdziałów pracy.

Warto zauważyć, że wstęp i bibliografia są bardzo obszerne i każda z tych części liczy ponad dwadzieścia stron: wstęp mieści się od strony 7 do 23 strony i bibliografia od strony 205 do 226. Doktorantka pisząc o strukturze swojej pracy akcentuje główne części tematyczne rozprawy, poczynając od części wprowadzającej i teoretycznej, poprzez część metodologiczną do części analitycznej. Pierwsze rozdziały pracy poświęcone są omówieniu podstawowych założeń badawczych, terenu badań, metodologii badań i koncepcji teoretycznych, które będą pomagały w porządkowaniu zebranych danych empirycznych. Kolejne rozdziały dotyczą przedstawienia i interpretacji rezultatów wywiadów i badań terenowych. Godne uwagi są opisy historii życia badanych studentów w szerszym kontekście specyfiki edukacji wyższej i struktury społecznej w społeczeństwie nepalskim. Z przeprowadzonych badań wynika, że na wybór kierunku migracji dość często mają wpływ zdarzenia przypadkowe, takie jak spotkanie osoby, która była już na wyjeździe edukacyjnym w Polsce. O wyborze kierunku decyduje głównie znajomość i zachęta osób, które były wcześniej w Polsce i korzystały ze szkolnictwa wyższego. Przetarta przez pionierów migracyjnych ścieżka emigracji edukacyjnej łatwiej jest wybierana przez kolejne osoby, choć jak zauważa Autorka tej pracy, kierunki emigracji edukacyjnej są niejednolicie wartościowane w społeczeństwie nepalskim. Najbardziej cenione są doświadczenia edukacyjne i dyplomy uzyskane w krajach anglosaskich.

W pracy doktorantka wyniki swoich badań interpretuje w odniesieniu do koncepcji kapitałów Pierre'a Bourdieu oraz wielu innych teoretyków, między innymi do prac Jamesa Colemana (1988) i Roberta D. Putnama (1995). Na bazie dostępnej literatury przedmiotu szczegółowo rozważa specyfikę budowania kapitału kulturowego w krajach rozwijających się, w tym rolę wyjazdów zagranicznych.

Interesującym wnioskiem z badań jest uzasadnienie rekomendacji dla rozwoju polityki programów migracji edukacyjnych. Otóż Autorka rozprawy doktorskiej zauważa, że udział w międzynarodowych programach edukacyjnych zapobiega „drenażowi mózgów” z krajów rozwijających się. Autorka tłumaczy to tym, że program Erasmus Mundus (i otrzymywane w związku z tym stypendium?) pozwala na edukację bez konieczności równoległej pracy zarobkowej. Według jej obserwacji łączenie pracy zarobkowej z edukacją w krajach przyjmujących studentów sprzyja osiedlaniu się ich tam na stałe i skutkuje brakiem powrotu do krajów pochodzenia, czyli powoduje efekt *brain drain*. Autorka wielokrotnie podkreśla, że celem migracji edukacyjnej z krajów biedniejszych jest rozwój tych krajów poprzez wykształcenie kadry specjalistów, którzy nabyte umiejętności podczas studiów zagranicznych wykorzystają dla modernizacji kraju swego pochodzenia. Brakuje jednak pokazania konkretnych umiejętności, jakich nabywają korzystający z programów Erasmus. W pracy pozytywne skutki kształcenia się poza granicami własnego kraju dotyczą głównie opisu przykładów poprawy pozycji społecznej i zawodowej po powrocie do Nepalu. Nabycie doświadczenia studiowania w krajach wysokorozwiniętych staje się przepustką do wielu atrakcyjnych pozycji zawodowych oraz podnosi prestiż społeczny osób, które posiadają takie doświadczenia edukacyjne. Jak pisze autorka pracy „Studia zagraniczne stały się obowiązującym wzorem zachowania, szczególnie wśród klasy średniej” (s.95). Anna Sadecka zauważyła także, że beneficjentami programów edukacyjnych, których badała były wyłącznie osoby należące do najwyższych kast. Można zatem przypuszczać, że dostęp do emigracji edukacyjnych jest przywilejem uprzywilejowanych, co skutecznie może umacniać istniejący w kraju wysyłającym porządek i podziały społeczne.

Autorka recenzowanej pracy rozważa rolę migracji edukacyjnych w kontekście zjawiska kulturowego określanego w języku nepalskim jako „ijjat” (perspektywa emic), co znaczy prestiż, honor i poważanie, a także formę kapitału społecznego klasy średniej. Z jednej strony „ijjat” jest czymś na stałe przypisanym do przynależności kastowej, ale z drugiej strony może być wzmacniany lub osłabiany przez indywidualne wybory i postawy. Wykształcenie zagraniczne jest elementem ekonomii ijjat, która łączy ekonomię materialną z ekonomią

moralną (s. 128). To pojęcie specyficzne dla języka nepalskiego (pojęcie emiczne) występuje w pracy raz pisane jako „ijjat”, a innym razem jako „Jiiat”. Nie jest dla mnie jasne, czy jest to kwestia literówki (błędu technicznego), czy też kryje się za tym jakieś dodatkowe rozróżnienie?

Rozprawa doktorska przygotowana została bardzo starannie i niewiele można zarzucić temu dziełu. Widoczna jest dbałość o to, aby w sposób całościowy i komplementarny pokazać zjawisko mobilności edukacyjnej oraz budowanie kapitału kulturowego na przykładzie Nepalu.

Moje zastrzeżenia budzi połączenie w jedną kategorię badanych uczestników programu Erasmus, którzy są jeszcze studentami z tymi, którzy już są pracownikami nauki. Wydaje się, że mogą być tu odmienne zarówno motywacje, jak i skutki takich wyjazdów.

Kolejne zastrzeżenie to zbyt ogólne potraktowanie tego, czego konkretnie nauczyli się uczestnicy programu Erasmus podczas pobytu w Polsce. Można odnieść wrażenie, że Autorka pracy skupiła się na roli i znaczeniu migracji edukacyjnych, pomijając przykłady praktycznych przejawów powiększania kompetencji zawodowych uczestników programów.

Ostatnia uwaga dotyczy kwestii technicznej: zamieszczone w pracy mapki i wykresy powinny być nieco większego formatu, wtedy ich czytelność znacznie by się poprawiła.

Pomimo tych kilku drobnych uwag krytycznych pracę jako całość oceniam pozytywnie. Rozprawa doktorska napisana jest z pasją, a przy tym poprawnie metodologicznie i koncepcyjnie. Doktorantka bardzo profesjonalnie zaangażowała się w realizację projektu rozprawy doktorskiej, dzięki czemu powstało dojrzałe naukowo studium przypadku migracji edukacyjnej z Nepalu do Polski w ramach programów realizowanych przez kraje Unii Europejskiej.

Białystok 31 sierpnia 2020 r.

Barbara Cieślinska